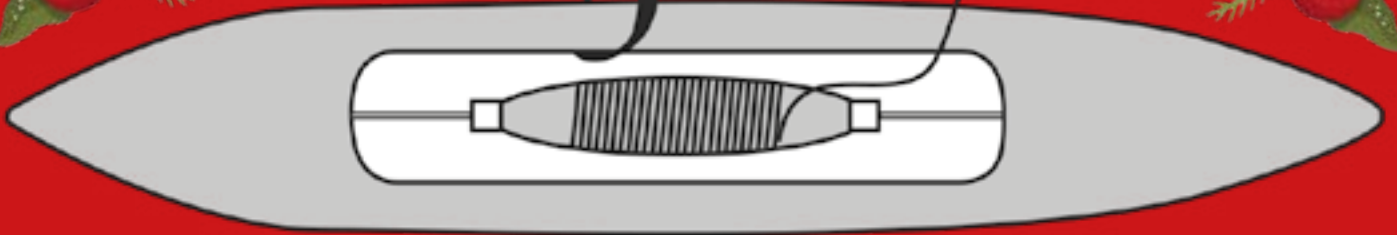

Skytlen

Medlemsblad for Romerike Historielag

Historielagets Hus

Besøksadresse: Vestvollveien 54,
som er sidebygningen på Skedsmo
prestegård ved Skedsmo kirke.

Åpningstider

Hver torsdag fra kl. 10:00 - 16:00

Postadresse

Romerike Historielag, postboks 175
2021 Skedsmokorset.
Bankkonto: 1321.62.49857
Org. nr: 971 266 899

Hjemmeside/e-post

www.historielag.no
rohists@online.no

Telf. 63878890/48297462

Trykkeri

Trykkpartner AS, Oslo.
Telefon: 908 38 833
E-post: tpg@trykkpartner-as.no
Trykket i 2600 eksemplarer

Redaksjon formidling

post.skytilen@gmail.com

Tom O. Halvorsen

tholvors@online.no

Aud Siri Hønsen Huseby

aud.siri.huseby@gmail.com

Ellen J. Lerberg

ellen.lerberg@nasjonalmuseet.no

Bente Arnesen

bia5@online.no

Lillian Mobæk

lilmobe@online.no

Stoff-frist neste Skytilen:
19.01.26

Forsidebildet:

**Pyntehandkle brodert av Bjørg Hagen
Arnesen. Brukes av datteren Bente
Arnesen hver Jul.
Foto: Bente Arnesen**

Fra innholdet:

Lederens spalte	
Altertavla i Linköping domkirke	4
Jul på Roven i gamle dager	6
Norges eneste stridsvogn i 1940	9
Bilde fra Gaustad 1934	9
Bisp	10
Jordmor, Berthe Helene Thorshaug	11
«Den er hyvann»	13
Nå er boka om Rotnes endelig her!	14
Olea Kølabånn og Oline Muus	15
Radioen fyller 100 år	16
Oslo byarkiv	16
Høst er museumstid	17
Christiania, Kristiania og Oslo	17
På sporet av Oslo i 150 år	17
Julekort fra Amerika 1912	18
Gamle julekort	20
Husmannskontrakt fra plassen Blaaret	22
«Julomt i åsa»	23
Frøyhovfiguren	24
Ulvegravene på Holtermoen	25
Lokalhistorie	26
Utvandringen til Amerika	27

Lederens spalte

Nå nærmer det seg jul igjen, og året 2025 har gått i et rasende tempo.

Ekstraordinært årsmøte blir 26. november på Historielagets Hus. Når bladet kommer til medlemmene er dette årsmøtet avholdt. Regnskapet er revidert av Årnes Revisjon as, og sendt til alle ledere i historielagene. Sammen med plan for avvikling av møtet. Årsmøtet er vår høyeste instans når det gjelder det som skal skje framover.

Så langt i år er det 219 nye medlemmer, mens 141 har sluttet. Det vil gi en økning i medlemsantallet på 78 medlemmer. Eller en økning på 2,48%. Det er i dag 3146 medlemmer i de 16 historielagene i romeriks paraplyen.

Det er viktig at vi tar godt vare på våre 219 nye medlemmer. Noen lag bruker en velkomsthilsen, og vi kan også lage en enkel spørreundersøkelse på hva de ønsker seg av historielaget. Det gjøres enkelt i StyreWeb.

Vi har også fått spørsmål fra noen lag om hva de gjør i lag som har økning i medlemstallet. Spørsmålet er besvart med å sende oversikt over de lagene som har økning i medlemmene. Vi har også sendt til ledere i lagene forslag til Ungdomskontakt, sammen med et forslag til gjennomføring.

Hjemmesiden har gjennomsnittelig 125 besøkende hver dag. Unike besøk så langt i år er 38.561 og besøk i år er 78.318 fram til i dag.

Noen flerelag har startet å lage hjemmeside i StyreWeb. Vi burde ha et forum for hjemmesideansvarlige i historielagsystemet. Det er mye å lære av hverandre.

Nyhetsbrev kan også enkelt lages i StyreWeb. Raumnes Historielag er et eksempel på hvordan det bør gjøres. Et nyhetsbrev pr. mnd.

Vi sliter fortsatt med feil i adresser til medlemmene. Det kommer mange Skytilen i retur. Adresser kan sjekkes i: <https://adressesok.posten.no/> Adresser blir datalest og hvis ikke adressen finnes i registeret går det til retur.

Eller du kan kjøre en Online oppdatering i StyreWeb.

Online oppdatering finner du under fanen SENTRALREGISTER, i rullegardinen som kommer opp når du peker på SENTRALREGISTER. Har du spørsmål om hvordan det gjøres - klikk på GUIDE oppe til høyre i bildet du kommer til.

Nå arbeides det med å rydde og lage et hyggelig rom i andre etasje i Historielagets Hus. Det er tidligere brukt som et rotelager. Alle våre tidligere Årbøker er lagret der og vi har fortsatt store mengder bøker som vi gjerne deler med dere :-)

Vi ser fram til de tradisjonelle novemberforedrag sammen med lokalavdelingen av Fortidsminneforeningen. Håper å se mange av dere der.

Da ønsker vi dere alle **GOD JUL**

God Jul ønskes alle våre lesere

Altertavla i Linköping domkirke

Av Ellen J. Lerberg

Den er elleve meter bred, og på det meste mer enn fire meter høy. Motivet er den oppstandne Kristus i midten, og på begge sider ses kirkefedre og bibelske personer. Og den er malt av en norsk kunstner; Henrik Sørensen. Sørensen så seg sjøl som delvis svensk, oppvokst i Torsby fram til han var 12 år, og seinere i Lillestrøm. Hans far arbeidet ved sagbruk både i Sverige og Norge. Seinere i livet skal Henrik Sørensen ha uttalt: «Jeg skylder denne lille flekken alt» om Lillestrøm.

En lørdag i oktober i år inviterte Svenska Kyrkan til seminar i anledning 90-års markeringen for altertavla som er ved hovedalteret i den gotiske katedralen. Altertavla kom på plass i 1935, og er resultat av en rekke malte og tegnede skisser både til komposisjonen og enkeltfigurer.

Midtfeltet domineres av den oppstandne Kristus i mandorla, en mandelformet glorie som forteller om figurens hellighet og klassering mellom vår verden og det hinsidige. I motsetning til de aller fleste tidligere framstillingene av Kristus, er dette en ung, lys og skjeggløs mann som kommer imot oss. Tidligere hadde Kristus blitt framstilt mørk, langhåret og gjerne med skjegg. Henrik Sørensens Kristus betegnes derfor gjerne som «den nordiske Kristus» og innleder en ny tradisjon for

å framstille Bibelens viktigste person. Midtfeltet med Kristus flankeres av to sidefelt med apostler, kirkefedre og andre viktige kristne personer. Blant annet finner vi både Den hellige Birgitta av Vadstena og Olaus Petri her.

Altertavlas hovedfelt.

Foto: Ellen Lerberg

Over: Paulus og apostler, 1933

Foto: Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design/Børre Høstland.

Linköping domkirke. Foto: Wikipedia

Kristushode, 1933

Foto: Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design/Jacques Lathion.

Jul på Roven i gamle dager

Av Bjørg Hagen Arnesen

Jeg er født i 1934 på Sand på Jaren, og flytta opp til Langseth på Roven i 1937. Langseth var et bureisingsbruk og et av de siste som blei tatt opp i Fet. Som så mange andre fedre arbeida faren min på elva om sommeren og på forskjellige sagbruk og i skauen om vinteren. Vi hadde et par kuer og litt jord som bidro til livets opphold. Her kommer noen av mine minner fra juleforberedelser og julefeiring i gamle dager. Jeg husker ikke så mye fra før krigen, så dette er hovedsakelig fra under krigen og de tre første åra etterpå. I 1948 begynte jeg å pendle, og da var julestellet over da jeg kom hjem om kvelden.

flesket. Det blei nappa mye gras, særlig det vi kalte vassgras. Husker vi var langt oppi skauen og plukka grisemåsa, som blei blanda med mjøl, og det blei slått varmt vann over. Det var ikke innlagt vann og alt vannet blei utnytta godt. En gang blei det ymta frampå med såpe i oppvaskvannet, men det skulle det ikke være der i huset nei, - oppvaskvannet skulle grisa ha. Det var det mye godt i for grisa.

Så var det å tinge slakter så han kunne komme når det passa, i første av desember. Da kom Johan Solberg fra Nord Tingsrud med slakterutstyret. Han hadde vondt for å gå fordi et treskeverk hadde

Langseth på Roven. Foto: Privat

Vi begynte tidlig å tenke på jul, for det blei kjøpt både en og to smågriser tidlig om våren. Det hendte vi hadde en gris som blei slakta til påske også. Det var som regel hos Harald Aamodt på Hval, og han kom kjørendes med grisekassa bak på hestekjerra. Da sa bestandig mamma: Det var noen pene smågriser. Da mente hun de så godt ut, de var friske, runde og lyserøde. Så gjaldt det å skaffe mat til sommeren og gjennom høsten. Husker det var noe de kalte grisemjøl og sildemjøl, men det kunne de ikke få på slutten for da ville det smake fisk av

falt på beina hans. I ungdommen hadde han vært i Amerika, så det var bestandig moro å høre på alt han hadde vært med på.

Slaktinga kunne ikke skje for tidlig, for da blei flesket for salte til jul. Det var mange ganger et fryktelig leven under slaktinga. Sånn før jul kunne vi høre ville grisehyl bortover. Grisen var redd for livet sitt, og det gjaldt å få livet av den så fort som mulig. Vi måtte ta vare på blodet, for det skulle bli klubb, og det måtte røres i så det ikke levra seg. Så skulle busta av. Det blei varma vann i ei stor gryte ute på

gar'n eller tomgarn, som vi sier i Høland dit jeg flytta på midten av 50-tallet. Vannet som trengtes blei bært fra Nørup-dammen. Så antar jeg at grisen blei hengt opp i bakbeina, for nå skulle innmaten ut. Lungene, lever, hjerte og tarmene, alt måtte tas vare på. Var det mye snø husker jeg at mamma tro tarmene, for å løsne det som var inni tarmene. De skulle være helt klare (i skinnet), og da gjaldt det å skrape de mange ganger. Det grøvste blei tatt ut ute, etterpå satt dem inne med jobben. Så var det å laga pølser, og det gjorde vi på dette viset: Kjøttet blei malt i kjøttkverna tre ganger, fettet blei malt en gang, så blei dette gnudd i hop. Pølsehønnet blei sett på kjøttkverna, tarmene blei tredd på hønnet, og så stappa vi det som skulle blei pølseinnmaten ned i kverna. Pølsene måtte ikke bli for harde, men heller ikke for lause. Ble det luftbobler inni pølsa, stakk en høl på bobla med ei nål. Det blei mange meter med pølser. Noe blei hengt opp, og noe blei lagt i saltbalja.

Så var det å bære mer vann, for all innmaten og huene skulle vannes i flere dager. Åh du verden som det lukta! Det var bestandig travelt når slakterstellet pågikk.

Grisen hang i uthuset noen dager. Så var det å bære den inn på kjøkkenet og dele den opp i passe stykker og legge den ned i store trebaljer med masse grovt salt. Skinkene blei behandla med litt salpeter og lagt sammen med det andre flesket. Ved påsketider blei skinkene tatt opp og hengt på låven i store poser av dunlerret. De skulle da være ferdig til Gaukedagen som var 7. mai. Det var mange steder det hang både to og tre skinker på husveggenes skyggesider, eller inne på låvene. Isteret som hadde ligget i vann for seg sjøl måtte gjøres reint. Det skulle skjæres smått og kokes til smult som skulle være helt hvitt - for det skulle smultringene og fattigmann kokes i.

Før kakebakinga tok til måtte sylta kokes. Huene blei gjort ordentlig reine for bust og andre uhumskheter. Så skulle alt kokes en to-tre timer sammen med buklist og knoker, og hvis vi hadde slakta en kalv,

Arbeidermagasinet - Magasinet for alle. Forside. Julenummeret, nr. 52. 1937.

Illustrasjon: Bjarne Restan. «Og så kom julekvelden på kjerringa..»

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

noe kalvekjøtt også. Vi måtte ha et tykt hjemmevevd handkle å legge sylta i. Da la vi svor ytterst, så mørkt og lyst kjøtt lagvis med noe fett, cirka 40 ganger 40 cm, og åtte cm tjukk. Deretter skulle den sys godt sammen og snøres så den hang sammen, for nå skulle hele greia kokes eller trekke i kokende vann. I syltepressa lå den så i noen dager. Vi var bestandig spente på hvordan smaken var blitt, og prøvesmakinga skjedde i stort alvor. Jeg kan aldri huske at noen ikke var fornøyd med smaken. Så blei det kokt saltlake som sylta blei lagt i, da holdt den seg veldig lenge.

Alt kjøtt som ikke kunne brukes som det var, blei til medisterkaker og pølser. Innmaten var til skraklepølse. Alt blei gjort for hånd, og det var mye arbeid. Det som skulle brukes under slakterstellet måtte være pinlig reint, så det var mye vannbæring.

Saltbaljene blei vaska så snart de var tomme for flesk. Jobben blei gjort ute. Til slutt blei det lagt bruse i og slått kokende vann over. Brusen er desinfiserende, og baljene trutna og blei både tette og reine av bruselågen.

Etter dette var det kakebakinga som sto for tur. Det var mye koseligere for det lukta jo så godt over hele huset. Først var det smultringer, fattigmann, goro, og videre sandkaker, krumkaker, sprut, terter, sandnøtter, sjokoladetopper og julekake. Enda var det nok andre jeg ikke husker. Ristopper var det bare mamma som lagde, så de var populære hos alle. Det var etter krigen de blei lagd, under krigen var det ikke noe sånt å få kjøpt. Det skulle være mye kaker til jul. Vi hadde ikke kaker sånn til vanlig, og det var godt med mange slag.

Husker en gang tante Gunda, som bodde hos oss, hadde laga sine egne kaker. Hun oppbevarte disse oppe, og plutselig en dag var alle kakene borte. Storebror Torgny fikk skylda, og det blei litt leven av det. Men så blei bikkja sjuk og kasta opp alt sammen, da vart det mest moro med den tomme kakeboksen.

Nå sto hele huset for tur, for nå skulle det vaskes og gjøres ordentlig reint med himkokt såpe. Gardiner skulle skiftes, og det var ikke noe strykefritt den gang. De skulle stives sammen med blåkule, så de var ordenlig hvite. Gardinene trur jeg blei hengt opp lille julaften. Sengene skulle ordnes julaften. Da fikk jeg ny halm i senga mi, og for en stas. Da lå jeg nesten oppunder taket de første nettene. Julaftenmiddag spiste vi når kuene hadde fått sitt stell til jul. Det var litt ekstra til dem også i det mamma sier: *livs væl og trivs væl, i kveld er det julekvæl'n*, og ga dyra en liten klapp ekstra. Så var det å gå inn til ribbe, medisterkaker, pølser, surkål og poteter. Kan ikke huske vi hadde noe dessert, i hvert fall ikke under krigen. Men ellers trur jeg det var ettermat, som vi kalte det, hver dag ellers.

Noen julegaver var det aldri hjemme, men vi fikk nye klær til jul. Det var kjole til meg, bukser til Torgny og Arne, gensere,

jakker, strømper, sokker og votter. Alt var himgjort, men stoffet blei kjøpt. Støvler og sko fikk vi, om det var å få tak i, og om det var nødvendig med noe nytt.

Alle som kom innom skulle smake på julebaksten. Det hendte at tante Randi og Jens Hval kom kjørendes med bjelle på hesten, det samme gjorde tante Helga og Harald Aamodt. Du verden så moro det var.

I romjula skulle vi gå julebukk. Da gjaldt det å finne noe gammelt å ha på seg. Foran ansiktet tok vi ei gammel gardin, eller om vi var så heldige å få tak i en pappmaske, men de var ofte så dårlige at de rauk sund nesten med det samme. Det var veldig moro å gå julebukk, og vi skulle prate julebukkmål. Jeg trur vi fikk noe overalt vi var inne. En gang vi var inne på Ramstad, kom sjølveste fru Ramstad med kaker og små glass med noe i på sølvfat til oss. Det er vel ingen i dag som kan tenke seg hvilken stas det var for oss unga! Som regel fikk vi epler.

Etter jul begynte juletreffestene. Roven skole hadde den første, og jeg synes det var like moro over alt vi var. Bedehuset på Nord-Roven var det lengste vi gikk til, og vi brukte vel en time hver vei. Det var som regel veldig kaldt, kanskje tyve – tredve kuldegrader. Vi hadde ikke annet enn beksømstøvler å ha på beina, og så himstrikka strømper og sokker og kjole og kåpe. Det gikk vi også rundt juletreet med. Det var likt for alle, og du verden så mye gratis trim vi fikk. Nede i Fetsund var vi på flere juletreffester, og jeg trur misjonshuset var først ute, og de hadde Fets høyeste juletre. På Betania var det søndagsskolelæreren som sto for juletreffesten, trur jeg. Dit var det også lang vei, men det var mange av oss i følge så det var bare moroa. Det var ingen godteriposer å få den gangen, men jeg husker en gang Arnt Enerud kom og kasta en neve med karameller opp i lufta. For en lykke! Vi heiv oss over dem, og tenk at jeg fikk tak i en. Ingen av venninnene mine fikk tak i noen, så jeg lånte en kniv og delte den i fire. Trur ingen karamell har vært så god siden.

Norges eneste stridsvogn i 1940

Kjenner noen av Skytilens lesere til hva som skjedde med «Kongstanken»? spurte vi i forrige Skytilen. Mye respons. Vi fikk nedenstående e-post. Det er mange sider med kommentarer. Vi må nok legge det på hjemmesiden vår. I dette dukket det også opp et nytt spørsmål. Se egen artikkel.

Hei

Leste i Skytilen at dere har skrevet en artikkel om Norgestanken og dere etterlyser noe informasjon. Har samlet litt stoff fra Facebookgruppen Norsk Militærhistorisk Forening. Sender dette over som vedlegg.

Med hilsen Roy Høgåsen

Enebakk Historielag

Bilde fra Gaustad 1934

Noen som kan hjelpe meg med denne farkosten? Vinterkrigsskolen Gaustad 1934. Foto: Lt. Olaf Hafsmo

Svaret lå også i stoffet vi fikk. Det er en Citroën Kégresse. «Rikstanken» som den ble kalt, var ute av tjeneste i 1940.

Det fulgte med en nettadresse, og der var det bilde fra Norge og testing av tre stk.

Nettadresse: [Citroën Kégresse](#)

This picture is taken Februar 1923, and found in Popular Mechanics magazine. Three cars are being tested in Norway. Note the different layout of the rubber belts on the tracks. The B2 Caddy Sport is now registered with a norwegian intermediate licenseplate.

Spørsmål: Hvor er bildet tatt, og hvem er personene på bildet?

Har latt bildeteksten være i engelsk. (Red. anmerking).

Bisp

Av Ellen J. Lerberg

En tradisjonell drikk i forbindelse med selskapeligheter vinterstid var «Bisp». Den er basert på ei blanding av rødvin, sukker og biskopessens. Essensen består av pomeransskall og eventuelle andre krydder som kanel og ingefær. Drikken serveres varm, og gjør godt i en kald kropp som har kommet til gards i hestekjøretøy.

Hvorfor drikken kalles bisp er usikkert, men man antar at det har referanser til biskopenes rødfiolette drakt, jfr. drikkens farge. Historisk sett var utformingen av serveringsbollen for bisp som en biskopsmitra. Det er et hodeplagg som fremdeles brukes i både i den anglikanske, den svenske og i den ikke-reformerte kirke. I den norske kirke er et slikt hodeplagg svært lite i bruk.

Sitrusfrukten pomerans.
Foto: Web

Over: Herrebøe
Fajancefabrik.
Bispebolle, mellom
1766 og 1772

Foto:
Nasjonalmuseet/
Knut Nerdrum

Over: Pave Leo XIV.
Foto: Web.

Til høyre:
Herrebøe Fajancefabrik: Bispebolle,
mellom 1759 og 1772
Foto: Nasjonalmuseet/Teigens
fotoatelier

Jordmor Berthe Helene Thorshaug

f. 31.10.1907, d. 15.12.2003

Av Vidar Hansen

Berthe ble født på garden Thorshaug nordre i 1907 av foreldrene Hans Jensen f. 1875 og Berthe Olava f. 1874 i Nord-Odal. Søsknene til Berthe var: Jens f. 1902, Arne f. 1903 og Nils f. 1914.

Skolegangen til Berthe var på Tori skolen. I småskolen, 1. til og med 3. klasse, hadde hun lærerinne Ottilie Kristoffersen. Ottilie, som også var foregangskvinne i saniteten, var tante til Lensmann Kristoffersen på Vang. I storskolen, 4. klasse til og med 7. klasse, hadde Berthe først lærer Sigvart Stokstad, og det siste året Jens Eskerud. Skoleveien fra Thorshaug til Tori kunne nok være stri til tider med kalde vintre og noen morgener med mye nysnø på små barneføtter.

Senere, etter folkeskolen på Tori, gikk Berthe 4 årlig middelskole på Jessheim. Dette var en kommunal skole i Ullensaker, for utenbygdsboende på denne tid var det 100 kr året i skolepenger. Ubemidlede familier med begavede barn kunne søke om støtte i sin hjemmkommune. Her på middelskolen treffer hun Else Hvem, født i Nannestad, men familien flytter til Jessheim der Else vokser opp. Berthe bodde tidvis hos Else og hennes foreldre på Jessheim i ukedagene. Det var ikke enkelt å reise fra Thorshaug til Jessheim daglig på denne tiden. Berthe og Else ble følgesvenner livet ut. Berthe var skoleflink, ved utgangseksamen fra middelskolen i 1925 fikk hun karakterene, tilfredsstillende i norsk og Meget bra i fagene, tysk, engelsk og matematikk.

I skoleåret 1927/1928 gikk Berthe på den ettårige jordmorskole på Rikshospitalet i Oslo. Ved avgangseksamen her fikk hun

karakterene 1,5 i muntlig, 1,75 i praktisk og 2 i skikkethet. Karakter 1 var best på denne tiden.

Det var ikke så lett å få fast jordmorstilling på denne tiden, i 1929 søkte hun og fikk avslag på en stilling i Lødingen kommune i Nordland. Det hadde vært 25 søknader til denne stillingen. Det samme året fikk hun også avslag på en stilling i Enningdalen utenfor Halden. Men i 1930 fikk Berthe ett års vikariat som jordmor på Skarnes, fødestue og bopel var på gamlehjemmet. Distriktsjordmor stillingen i Gjerdrum fikk Berthe i 1935, hun overtok etter Berit Rogstad. Berit som var fra Vang i Valdres, f. Veflen var gift på Rogstad nordre. Berit hadde blitt jordmor i Gjerdrum i 1898. Berthe hadde før 1935 både hjulpet og vikariert for jordmor Berit. Fødsler var

Avgangsklassen ved Ullensaker høyere aldersskole 1925.

1. rekke fra venstre: Else Høven, Helene Thorshaug, Ragnhild Svemgaard, Hildebjørg Seim, skolebustyrer Rand, adjunkt Kato Johannessen, adjunkt Jakobsen, adjunkt Rust, Olav Lerberg, ... Strand. 2. rekke fra venstre: Sigfrid Rand, Ingeborg Lindholt, Ingeborg Smidt, Birger Asper, Lars Steen, Trygve Stanger, Øyvind Ramstad, Løv Aversstad, Ragnhild Holm. 3. rekke fra venstre: Steinung Undeltvedt, ... South, Kristoffer Haga, Ola Tangen.

(Foto: Eiler Ingeborg Westengen)

kvinnfolkas arena, hadde Berthe fortalt. Den fødende hadde ofte med seg ei betrodd nabokone, søster eller svigermor, i tillegg til jordmora. Kara holdt seg ute, ofte i vedskjulet. Etter en vel overstått fødsel kom kara inn på kjøkkenet, ofte kom det en «pjolter» på bordet også. Nå kunne skuldrene senkes, fortalte Berthe.

I 1939 ble det opprettet en fødestue på gamlehjemmet i Nannestad, som ble en del benyttet. Broren Arne kjørte ofte Berthe med hest til Nannestad. Hvis den fødende var fra Gjerdrum, fulgte hun jordmorskyssen til Nannestad. Men fremdeles var det mest hjemmefødsler i mange år.

Og i året 1939 kjøper Berthe Eiendommen Lyshaug av Kristian Østengen for 8000 kr. Kristian hadde i 1925 kjøpt tomta av faren til Berthe. Lyshaug ligger akkurat på grensa mellom Thorshaug og Sandum. Broren Nils Thorshaug med familien leier nå Lyshaug.

På søndagen den 31. mars 1940 tok Berthe imot guttebarnet Odd Georg Murud på kammerset på Fredbo i Gjerdrum. Jordmora var jo aleine, men som oftest stilte nabokonene opp.

Det ble fyrt godt på svartovnen, handklær og tøy skulle kokes, og jordmorutstyret steriliseres. Søndagen Odd Georg ble født var den eldre broren Bjarne på skoleskirenn i Vangsdalen. Han kom stolt hjem med 1. premien fra skirennet. Og enda stoltere ble han når yngste broren var født. Den gutten skal jeg lære å regne, hadde Bjarne utbrutt.

Føre krigen og til langt ut på 1950-tallet var det mest hjemme fødsler, fortalte Berthe. Det kom bud etter jordmora fra Taterstuene på Gardermoen og Nannestad også. Drosje sjåfør Hans «Svingen» Brotnov kjørte Berthe nordover. Vel framme stoppet Hans og slapp av Berthe godt bortenfor huset. Han var ikke helt trygg på de «karene» der. Det var aldri noe problem i de stuene der, fortalte Berthe. Men det hendte det ble noe ekstra arbeid etter helgas uenigheter. Jordmora var jo kyndig med nål og tråd. Noen knivrisp måtte sys.

I 1956 skulle det ansettes ny distriktsjordmor i Nannestad/Gjerdrum. Formannskapet i Nannestad hadde innstilt sin jordmor som 1. kandidat og Berthe som nr. 2. Dette var også innstillingen til Fylkeslegen. Frk. Bjørnsen, som var lærerinne på Tori skolen, tok opp dette

i herredstyret i Gjerdrum. Hun ville ha Berthe som 1. kandidat. Det var både for og imot i herredstyret. Ved avstemningen ble det 12 mot 9 stemmer på å forkaste Nannestads kandidat på 1. innstilling.

Jordmor Berthe Helene Thorshaug.

Foto: Privat.

Berthe ble nå distriktsjordmor. Oddvar Murud, fra Arbeiderpartiet hadde stemt imot forslaget, han hadde ikke noe imot Berthe. Men han mente det var nytteløst å si imot øvrigheta. Overskriften på artikkelen om saken i R&B het: «Gjerdrum viser tenner».

Nå var fødehjemmet på Lykkebo på Jessheim bygget. Berthe jobber der, hun jobbet nå vakter slik at hun bodde der noen dager i slengen. Hun tok imot undertegnede der en vinterdag i 1957. Kommunikasjonen fra Gjerdrum til Jessheim var jo ikke enkel. Det var å gå fra Thorshaug til Kløfta og tog til Jessheim. Noen ganger ble hun kjørt til Kløfta. Hjem igjen var det den samme ruta, ved dårlig vær tok hun noen ganger drosje fra Kløfta og hjem. Det var drosjeeier Kolbjørn Nystedt på Ånnerud toppen. Noen mente han hadde øyer i nakken, han så visst mest bakover for å prate med de i baksetet. Fødehjemmet på Lykkebo ble nedlagt i 1971.

Berthe blir nå med til fødeavdelingen på AHUS, der hun jobber til hun er over 70 år. Hun hadde fortalt at hun hadde tatt imot opp mot tusen barn i sin jordmor karriere.

Samtidig med sin jordmorstilling hadde Berthe også mye gards arbeid på Thorshaug nordre. Det var broren Arne som drev garden, men han hadde hatt «Asia sjuken» i sine yngre dager. Arne kom seg aldri helt etter denne sykdommen. Så det var nok Berthe som var «rivjernet» på garden.

Nevøen til Berthe, Hans Thorshaug gifter seg med sin Cesilie fra Sør-Odal i 1965. Hans og Cesilie bosetter seg på garden og tar ansvar for gardsdriften. Hans hadde bodd hos sin tante i noen år allerede og hjulpet til på garden. I 1968 flytter Berthe til sin villa på Lyshaug.

I 1974 tar Hans og Cesilie formelt over garden.

Undertegnede var mye med Berthe og hentet kua, og mjølket i barndommen. Kugutua gikk jo rett utenfor stuedøra der jeg vokste opp. Berthe var ei myndig

dame, så vi unga på Thorshaug ertet aldri henne.

Hun levde hele livet som enslig. Det hadde nok vært en liten flørt i ungdommen. Berthe og han Hans på Rogstad nordre hadde hatt ett godt øye til hverandre. Men en helg hadde hun bedt med sin skolevenninne Else Hvem hjem til Thorshaug. Da skjedde det nok en endring, det ble Else som ble gift på Rogstad. Men uten at det ble noe vondt blod mellom damene.

Noe ferie var det aldri tid til, med jordmorstilling og gardsarbeid. Men det ble en årlig dagstur om somrene med damene i syklubben i Thorshaug grenda. Drosjesjåfør Fritjof Frantzen stilte alltid opp da, han kjørte folkevognbuss. Fritjof var født i Gjerdrum, bosatt på Jessheim. Fritjof var «raus» som sjåfør. Damene hadde mat og kaffe til han og, han koste seg. Han tok noen kroner for bensin, noen timer venting spilte ingen rolle.

Berthe levde sine to siste år på pleiehjemmet på Ask, der hun sovnet stille inn, 97 år og 6 uker gammel.

«Den er hyvann»

Tekst: Bente Arnesen

«Den er hyvann», kunne faren min si. Da mente han, født og oppvokst i Høland, at den var god. Men hva kommer dette rare ordet av, det er nesten litt finskaktig. Ved å søke på hyvan (med en n) på nb.no finner vi ut av det.

Aurskogingen Asbjørn Fossen skreiv mange lokalhistoriske bøker, flere handla om skau finner på Østlandet. I boka «Skogfinnene i Øst-Norge» skriver han dette: «Trygve Bjerkrheim opplyser at husmennene på Tøyen gård, øst for Løken, hilste med ordet «hyvan». Dette ordet kan ikke ha annen bakgrunn enn det finske ordet for goddag, som er «hyvää päivää». Fra Setskog er det kjent at folk med finneblod i sine årer, også brukte ordet «hyvan», men i betydningen godt, fint, kjempefint osv.

Avisa Øvre Smaalenene skriver om hyvan flere ganger. I 1950 skriver de at Josva Thømt kaller det et gammelt Askim-ord og at det betyr noe å la «det beste». I 1990 skriver de at folk i gamle dager sa «Det var hyvan» og at det betydde «det er godt».

Det er ikke bare finneætlinger som brukte og bruker hyvan, at den eller det er hyvan. Det kan skrives med en eller to n-er. Hyvan kan ikke beskrive en gjenstand, for eksempel er ikke en bil hyvan. Hyvan er når noe var bra og godt, en situasjon og en følelse.

Nå er boka om Rotnes endelig her!

Nittedal Historielag

Nittedal Historielag gir i høst ut boka: «Rotnesområdet og marka vestafor. Historie og vekst.»

Boka er skrevet av Kari Tveøy og Erik Andrew. Den presenterer historien fra jernalderen til i dag. Størst vekt er lagt på utviklingen fra et bondesamfunn på slutten av 1800-tallet til en moderne forstad til Oslo i dag.

Utgangspunktet for boka er de tre gårdene Mo, Bjertnes og Rotnes og deres gårdsskoger vestover mot grensa til Aker, Oslo i dag.

Rotnesområdet blir mer og mer sentralt i Nittedal. Det er der den største senterutviklingen skal skje. Dit er det kommet mange innflyttere de siste åra, og flere skal det bli.

– Fra før er det skrevet mye om Hakadal, så nå er det på høy tid at rotnesområdets historie får mer oppmerksomhet. I historielaget er vi svært glade for at de to forfatterne tok initiativ til og nå har skrevet boka, sier styreleder Per Bjørn Lotherington.

– Forfatterne er grundig i historiefortellingen og presenterer ulike sider ved området i 14 kapitler om blant annet industri, næringsliv, foreningsliv, og utviklingen fra hytteområde med utedoer og brønnvann, og stier som ble veier etterhvert som hyttene ble bygd om til bolighus. Dette er identitetsskapende lesing som både innflyttere og mer etablerte beboere vil ha glede av.

Offisiell lansering skjedde på Nittedal bibliotek torsdag 23. oktober kl 1800. Det var stor interesse for boka på den offisielle lanseringen på Nittedal bibliotek 23. oktober 2025.

Boka er til salgs i biblioteket og på historielagets møter, og gjennom historielagets styre. «Rotnesområdet og marka vestafor» er på 275 sider og er rikt illustrert med gamle og nye bilder. Den koster kr 350,-

Ved en enkel tilstelning på rådhuset ble ordfører Rune Winum og kultursjef Fredrik Glans overrakt de to første eksemplarene av boka. Den fristet åpenbart til lesning!

Forfatterne Kari Tveøy og Erik Andrew har skrevet boka om Rotnesområdet som nå selges gjennom Nittedal Historielag

Olea Kølabånn og Oline Muus

Tekst og bilder: Bente Arnesen

Mange historielag foreslår navn på nye og gamle veier. Flere, men ikke alle kommuner, er flinke til å spørre de lokale historielagene. Noe som verken utbyggere eller kommunene er flinke til, er å bruke lokale navn på nye boligområder eller andre utbygginger.

I Fet har vi de siste åra fått to nye fine veinavn, nemlig Oline Muus vei og Olea Kølabånn's vei. Begge to var damer som fortjener å få veinavn oppkalt etter seg, og begge to hadde tilhørighet til der veiene er i dag.

Olea Kølabånn bodde på plassen Kølabånn i lia ned mot Gansvika.

Plassen var eid av det store Gansbruket. Olea Kristiansdatter, som var hennes offisielle navn, var født i 1821 i Høland. Ektemannen var sønn av husmannen på Bråten under Auten i Fet. Han var sjukelig alt i lysningstida og døde da den siste ungen bare var ett år i 1859. De fikk seks unger, hvorav to døde som spedunger. Familien var en av mange som var hardt ramma av tuberkulose, eller tæring som den ofte kaltes.

I bygdeboka (Bygdehistorie for Fet bind fem) står dette om Olea som levde til hun blei 93 år: «I folketellinga 1865 ble hun titulert som ige- og koppekone. Hun kunne kunsten å årelate folk. Hun ble også mye brukt som jordmor, «himgjælingsjordmor» som de ble kalt, de som ikke var offentlige jordmødre, men som like ofte ble tilkalt ved fødsler. Også ved sjukdom og dødsfall ble Olea Kølabånn tilkalt for å våke, og for å stille liket.» I bygdeboka fortelles det om husmannskontrakta hun hadde med Westye Egeberg. Det var alminnelig arbeidsplikt og ei avgift på 12 skilling i

året. Olea hadde flere legdslemmer boende hos seg i 1860-åra. Det var nok ikke så greit å klare seg, og fattigkassa betalte litt for lemmene. Huset i Kølabånn sto til etter 1992.

Navnet Kølabånn kommer av at det var et sted der det blei brent køl. Navnet er det samme som dagens Kolbotn, som også noen fortsatt kaller for Kølabånn.

Oline Pind, gift med presten Bernt Julius Muus, kan sies å være i andre enden av klassesamfunnet. Ho var yngst i en stor søskenflokk på Tien gård i Fet, og født i 1838. Ho var døpt Katrine Kristine, men hadde hatt ei lita søster med navnet Oline

Katrine Kjerstine som døde bare fire år gammel i 1833. Vår Oline blei kalt Oline i familien og i media etter hvert. Olines foreldre var lensmannen, poståpneren og storbonden Johan Christian Pind og Hanna Lovise Paulsen. Muus tok

teologisk embetseksamen i 1854, og ordinasjonen til prest skjedde fire dager før bryllupet i 1859. Muus og Oline traff hverandre på husmøter i Oslo da Oline var 18, og de forlova seg året etter. Bernt var seks år eldre og begge hadde en kallelse som kristne. Det var en vekkelse over landet i 1850-åra. Ekteparet Muus dro til Amerika etter bryllupet, noe de begge så som et kall fra gud. Vil du vite mer om hva som skjedde der kan du søke på Internett eller finne fram Skytilen nr. 3 fra 2013.

Radioen fyller 100 år – lyden som samlet en nasjon

Redaksjonen

I år markerer vi at radioen fyller 100 år – et helt århundre med stemmer, musikk og historier som har formet både hverdagen og historien vår. Da de første radiosendingene gikk på lufta på 1920-tallet, var det starten på en medierevolusjon. Plutselig kunne nyheter, kultur og underholdning nå ut til folk over hele landet, uansett hvor de bodde.

I Norge ble den første offisielle radiosendingen sendt i 1925. Den 29. april. Siden den gang har radioen vært en trofast følgesvenn – fra dramatiske nyhetsmeldinger under krigsårene til direktesendte idrettsøyeblikk og varme stemmer i natten. Radioen har ikke bare informert oss, men også skapt fellesskap og trygghet.

Selv om nye medier som TV, internett og strømmetjenester har endret medielandskapet, står radioen fortsatt sterkt. Den har tilpasset seg tiden, fra FM til DAB og videre til podkaster og nettradio. Fortsatt finner millioner av nordmenn daglig veien til radioen – på kjøkkenet, i bilen eller i lomma.

Når radioen nå feirer sitt 100-årsjubileum, er det mer enn en teknologisk merkedag. Det er en feiring av et medie som fortsatt klarer det få andre gjør: å skape nærhet gjennom lyd, ord og ekte stemmer.

Kanskje noen av Skytilens lesere har gode radiohistorier?

Send det til:

post.skytilen@gmail.com

Marconi radio fra 1925. Produsert på lisens i Norge. Teknisk Museum har lite om radioen. Foto: Teknisk Museum

Oslo byarkiv

**QR kode til Oslo byarkiv.
Skan QR koden og velg på siden
natur, kultur og fritid.**

Høst er museumstid

Den norske krona

Det ligger mye historie gjemt i gamle sedler og mynter. I denne utstillingen får du nærkontakt med de aller første kronestykkene og sedlene som så dagens lys. Bli kjent med den 150 år lange historien til den norske krona. Skan QR koden og les om utstillingen. Det er også andre spennende utstillinger der.

Christiania, Kristiania og Oslo

Fra Lokalhistoriewiki

Det opprinnelige navnet Oslo ble gjeninnført fra 1. januar 1925 etter vedtak i bystyret. Inntil 1925 betegnet Oslo det området hvor middelalderbyen hadde ligget, et område som havnet innenfor bygrensen i 1859 og fikk bymessig bebyggelse mot slutten av 1800-årene. Etter at byen byttet navn måtte også denne bydelen få et annet navn, og fra 1925 har den hett Gamlebyen.

På sporet av Oslo i 150 år

Fra TOBIAS. Oslo byarkivs fagtidsskrift

For 150 år siden begynte en reise som skulle forandre Oslo for alltid. Da den første hestesporvognen rullet ut fra stallen i Homansbyen i 1875, ble et frø sådd - et frø som skulle vokse til å prege byens rytme, liv og landskap.

Bild:

Fra forsiden av TOBIAS. Oslo byarkivs fagtidsskrift.

Reklameplakat for Sporveien fra ca 1950, Sverdrup Dahl As i arkivet etter Oslo Sporveier.

Se også QR kode på forrige side.

Julekort fra Amerika 1912

Av Gunnar Aasvangen

Min bestemor, Gina Engeflaen (født Svenneby), kom til Togstad i Skogbygda i 1911, sammen med sin bror Ole Andor Svenneby. Han kjøpte Øvre Togstad og startet landhandel – først på garden – seinere eget lokale i vegkrysset der «Husåsvegen» tar av fra Togstadvegen.

Ole Andor og Gina var to av en søskenflokk på ni fra Svennebyviken i Nord-Odal. De to eldste reiste til Amerika. Polmar (23år) og Teodor (22år) kom med båten «Peruvian» fra Glasgow via Londonderry til Ellis Island, New York 20. mai 1893. I folketellinga (US Census) fra 1900 finner vi begge på Dane Prairie, Otter Tail, Minnesota. De etablerte seg først som «farmere». Palmer begynte etter hvert som kleshandler. Han representerte «The Northern Woolen Co» i Fergus Falls. Ryktene sa at han helst handlet med norsktalende, fordi han ikke fikk ordentlig tak på engelsken.

*O.A. Svennebys landhandel ved Togstad.
Foto: Privat*

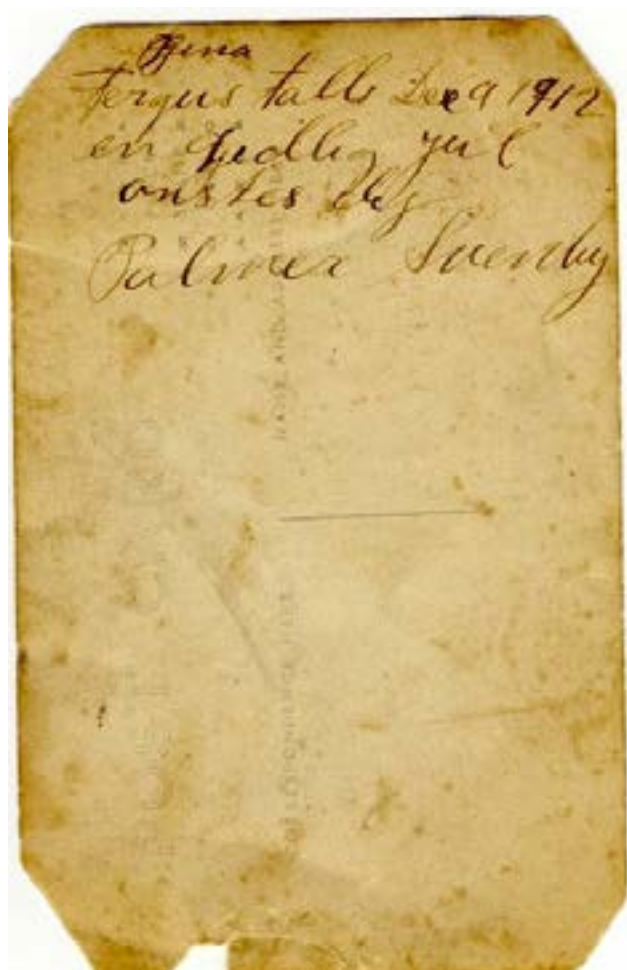
Gina Engeflaen.

*Bildet er retusjert og forbedret av KI, ut fra et lite og utydelig bilde. (redaktøren)
Fotograf ukjent.*

I 1912 sendte Palmer dette julekortet til sin søster Gina (sønnen Clifford Swenby 8 år er passasjer).

På baksiden står det:

Gina

Fergus Falls Dec. 9 1912

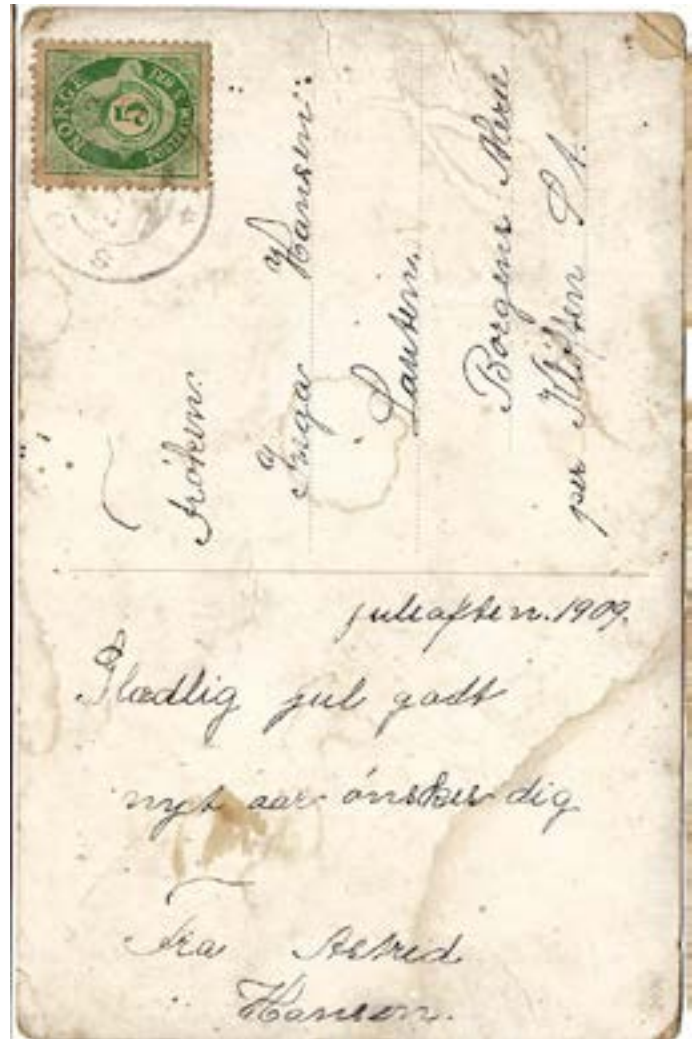
- en gladlig Jul ønskes dig

Palmer Svenby

Gamle julekort

Fra Jorun Byboth Elvhaug fikk vi lov til å presentere disse gamle julekortene. Etter det vi kan se er det første fra 1909, det nedenfor fra 1910 og det siste fra 1913. Litt andre motiver enn vi ser i dag.

Husmannskontrakt fra plassen Blaonet

Fra Vidar Hansen. Kilde Gjerdrum Bygdebok.

*Plassen Blaonet.
Foto: Fra Vidar Hansen*

Plassen Blaonet ligger i Østenga «Staden» ved den gamle hovedvei som gikk fra Gjerdrum kirke over Syslerbrua til Olstad på Kløfta.

Karen Blaonet, født i 1865, hadde tatt vare på en del minner fra sine foreldre, blant annet ei husmannskontrakt fra 1860.

Plassen lå under Gjerdrum prestegard, husmannskontrakta på 7 punkter var skrevet av sogneprest Ingier.

1.

Den aarlige afgift på Pladsen betales med 150 arbeidsdage om aaret paa Huusbondens kost. (Da åt dom velling tor et stort trau dom kælte Bjørvika, fortalte Karen). Dette arbeide udføres af Husmanden uden tilsigelse på Prestegarden, på det sted hvor det anvises ham, hveranden uge sommer og vinter alle søgnedage.

2.

I de øvrige uger af aaret er husmanden forpligtet til mod kost samt en daglønn af 8-otte-Skill. om sommeren og 6-sex-skill.

om vinteren, efter tilsigelse naar og hvor, at forrette arbeide for husbonden, dog tilkommer ham 2 søgnedage fri i hver af disse uger.

3.

Pladsen maa dyrkes vel og dens gjerder holdes i forsvarlig stand, fourage eller gjødsel må ikke bortføres derfra. Husene på pladsen tilhører husmanden.

4.

Den fornødne brendenød, gjerdefang og materialer til hus-reparationer tager Husmanden i Almennigen eller anskaffer seg selv, da intet saadant maa anammes

paa Prestegardens eiendele, uden speciel tilladelse.

5.

Husmanden tilstaaes som hjelp i plaagaannen 1 par heste i 2 dage mod en godtgjørelse af 48 skill. Pr. dag. Husmanden leverer selv den fornødne fourage. Likeledes tilstaaes husmanden hjelp til hjemførsel af 8-10 læs brendevæd om vinteren mod en godtgjørelse af 12 skill. Pr. læs.

6.

Nyder huusmanden fri sommerhavn for 2-to-kjør i Prestegardens færage og for 2-to-sauer paa trædet.

Karens uttalelse:

Det er mange som itte vil væra ved att dom kommer ta husmansfòlk, men je syns itte det er noe å skjems ta. Det var bra og strevsame fòlk som gjorde rett og skjel for seg og hang i støtt. Vi skulle heller huse dom med ærbødighet enn å prøve å glømme dom. Paa prestegarden arbe husmenna fra 5 om morran om sommaren og fra 6 om vinteren. Tel kvelds var det itte slutt før klukka 8. Husmansunga måtte også arbe i prestegarden. Han bestefar arbe der fra han var 10. Før'n vart 17 arbe'n helt gratis. Presten sendte unga med brev langt bort i Ullensaker om kvelden. En kveld satt ulven i vegkanten og tute, sa'n bestefar.

«Julomt i åsa»

Av Bente Arnesen

Burholsetra lå i Skrepstadskauen vest for Bjørkelangen i Høland. Plassen var opprinnelig seter under Burhol, men ifølge bygdeboka blei den en gang før 1864 lagt til østre Skrepstad og var i bruk som en husmannsplass. Den er avmerka på [norgeskart](#), men det ser ikke ut til at det er noen hus der nå. Ifølge bygdeboka var plassen i bruk til nærmere 1900. Fra en gang før 1865 bodde Sven og Andrine Burholseter på plassen. Sven skal ha vært en koneplager, men det er ikke derfor vi skal minnes han nå like før jul. I boka Fant og arbeidsmann (fra 1988) skriver Per Erik Nilssen

dette: «Almanakk fantes heller ikke i Burholsetra. Derfor var han noen ganger døgnvill. Til Norum kom han en juledag på vei til butikken. «Var det itte det je tømte at det var julomt i åsa», sa han idet han dro himatt.»

*Fra boka: Fra fant til arbeidsmann.
Utgitt i 1988 av Per Erik Nilssen og Trygve Panhoff.*

HUSMANNSLIV

Minner fra gamle husmannsplasser

Andrine og Sven Burholseter

En historie om slit og undertrykking

Frøyhovfiguren

Martin Koyama Horn

En bacheloroppgave er skrevet om Frøyhovfiguren, av en med stor interesse for historien på Romerike. Oppgaven finnes på hjemmesiden vår.

Lokalhistorie-interesse som vi bør ta godt vare på.

Finnes under: LOKALHISTORIE

Da jeg var 6 år tok moren min meg med til Bingsfoss i gamle Sørumsand kommune. Primært sett var turen tiltenkt bading og grilling, men god mor som hun var, viste hun meg også helleristningene på berget nede ved elva. Jeg kommer aldri til å glemme hvor fascinert jeg ble da hun fortalte at de var laget av mennesker for tusenvis av år siden. Dette var starten på min interesse for historie på Romerike, en interesse som etter hvert skulle føre meg dit jeg er i dag – arkeologistudent ved Universitetet i Oslo.

Siden den gang har jeg lest norrøne sagaer, romerske skriftlige kilder, fordypet meg i materiell kultur og undersøkt diverse kulturminner rundt om på Romerike. Det var en lidenskapelig nysgjerrighet for fortiden i området hvor jeg vokste opp som etter hvert førte til valget om å studere arkeologi. I et av mine mange dypdykk i Unimus sin fotoportal (database på internett over arkeologiske gjenstander) støtte jeg på Frøyhovfiguren. Det var noe med øynene og den rare posituren som fascinerte meg veldig. Derfor følte det naturlig å skrive om denne i min bacheloroppgave.

Prosessen bak oppgaven har til tider vært frustrerende, da jeg har innsett at det er gjort veldig lite forskning på figuren. Dette gjelder for så vidt også lignende figurer som er funnet i Skandinavia. Derfor måtte jeg lete gjennom hundrevis av sider med tung teori, alt fra fenomenologi til semiotikk, ritualteori og gjenstandsbiografi. Til slutt kom jeg over et teoretisk rammeverk, opprinnelig skrevet for å anvendes på antropomorfe keramikkfigurer fra europeisk neolitikum (ca. 7000-2000 f.Kr). Inspirert av både teorier fra sosialarkeologien og kunsthistorie, var dette noe jeg følte kunne passe til å øke forståelse for Frøyhovfiguren og dens beslektede eksemplarer.

På Universitetet i Oslo skrives en bacheloroppgave i løpet av ett semester, noe som tilsvarer omtrent fire måneder.

Å både lese og skrive så mye på så kort tid var intenst, men også veldig lærerikt. Jeg ante virkelig ikke hvor jeg kom til å ende da jeg startet å anvende de nevnte teoriene, noe som gjorde hele prosessen spennende og noe uforutsigbar. Da oppgaven ble levert var jeg meget fornøyd. Denne følelsen ble naturligvis forsterket da resultatet ble gjort tilgjengelig, og jeg kunne glede meg over toppkarakter. Det er derfor en ære og et privilegium å kunne dele oppgaven min med dere historieinteresserte romerikinger.

Martin Koyama Horn

19.september 2025, Langhus

Frøyhovfiguren eller Frøyhovmannen som den også kalles.

Foto: Web

Ulvegravene på Holtermoen

Av Bjørn Halland fra Årbok III-1958

Det finnes utrolig mye lokalhistorisk stoff i de gamle Årbøkene til Romerike Historielag. Her en artikkel om «Ulvegraver på Holtermoen» Vi vil presentere diverse artikler med lokalhistorisk stoff fremover. Artiklene kan lastes ned og skrives ut, eller du kan kjøpe hele boka.

At ulven var ei plage og ei skremsle for folk og fe på Romerike fram til 1850-åra, ja enda noe lenger, er vel kjent fra samtidige opptegnelser og fra en tradisjon som ennå er levende.

Gamle folk i grend og bygd kan fortelle ulvehistorier etter førstehånds opplysninger, og påvise steder hvor det har vært gravd «Ulvestuer».

Øyvin Ribsskog har i boka «Rovdyrjegere på Romerike» foretatt en grundig gjennomgåelse av skriftlige kilder om dette emnet, og gjennom sitater og egne opptegnelser av tradisjon, gitt en samlet framstilling som er vårt beste bidrag til forståelse av ulveplagen og bekjempelsen av den.

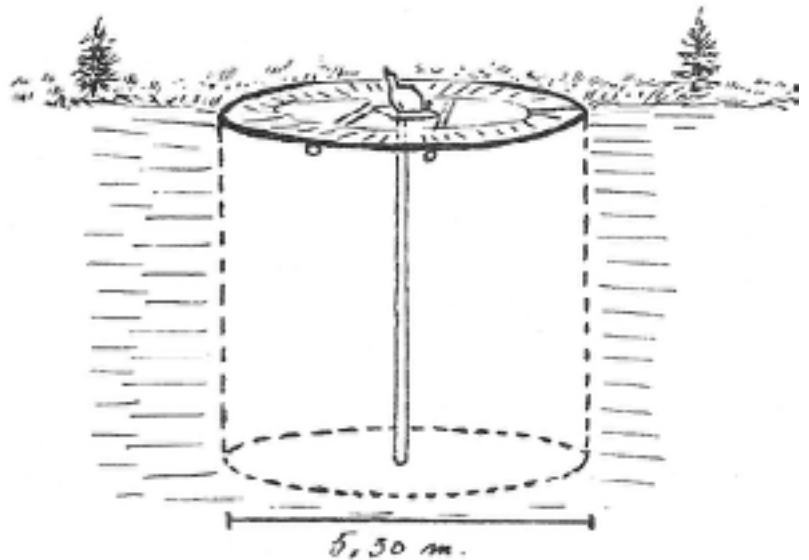
Når jeg til årboka skriver om et emne som er såvidt uttømmende behandlet før, er det et lite bidrag på grunnlag av oppmålinger jeg nylig har foretatt av ulvegraver på Holtermoen i N. Høland, og en utredning om ulvefangsten i grav som er gitt meg av lokomotivfører Alf Sand, Bjørkelangen.

Alf Sands bestefar, Ole Gulbrandsen Sand, var født i 1826 og døde i 1916. Han fanget ulv på Holtermoen fram til 1850, og tok i alt livet av 17 stykker. På sine gamle dager gikk han mange ganger til ulvegravene sammen med sønnesønnen og fortalte hvordan fangsten foregikk.

Da det plutselig ble slutt på ulven, ble gravene fylt igjen så ikke beitedyr skulle ødelegge seg, men på grunn av den usedvanlig faste morenejorda på moen er det den dag i dag lett å finne gravene og måle diameteren på dem. Kantene står helt skarpe.

Det er i alt tre graver som har vært i bruk, samt merker etter graving et par steder til, der en har støtt på fjell eller stor stein før den nødvendige dybde var oppnådd. De to betydeligste gravene ligger tett inntil hverandre, bare halvannen meter atskilt,

Ulvegravene på Holtermoen

omlag 250 meter øst for vegen.

Begge har hatt en diameter på 5,30 meter (et mål som jeg forøvrig ved to anledninger har funnet på stokkebåter) og de skal etter opplysninger Alf Sand har fra sin bestefar ha vært omlag 5 meter dype. Reier Gjellebøl forteller om ulvefangst i Høland (1771): «Man graver om Vinteren et Hul en 4 Alen i Quadrat og ligesaa dybt». Gravene på Holtermoen har altså vært noe større, og dertil sirkelrunde.

Den tredje graven, som ligger vest for vegen, har vært noe over 4 meter i diameter, men de to øst for vegen skal ha fanget best.

En må undre seg over at det har vært nødvendig å grave så dypt som 5 meter, men ulven var sprek og spenstig, og gjorde sikkert de mest fortvilte anstrengelser for å hoppe ut.

Midt i graven var det reist en stolpe, som på toppen ble forsynt med et løst brett, der lokkedyret ble bundet fast. Når ulven sprang utpå veltet brettet, så det ikke skulle gi muligheter for spenntak og ulven kunne hoppe i sikkerhet.

Men ulvejegerne hadde ikke råd til å la åtet falle ned sammen med ulven, og

kanskje bli drept og spist. Dette hindret en ved å henge brettet i et kort snøre. Den vanligste lokkematen var ei levende and eller gås, som satt og skrek i vinternatta og lokket ulven til seg. For å komme ut til stolpen med lokkedyret var det lagt to stokker ved siden av hverandre, tvers over grava.

Hvis ikke anda eller gåsa var frosset ihjel om natta, ble den tatt med hjem og satt i peisen for å varme seg. Det hendte jo slett ikke hver natt at en var så heldig å få ulv. Hadde det gått ulv i grava, så brettet veltet og fuglen hang etter snøret, var det sjelden liv igjen. Men den var jo fullt brukbar til mat... Nærmest kanten var grava dekket med sterke kvister, som ulven ikke greide å stange igjennom om den skulle springe opp etter veggene etter å ha ramlet i hullet. Resten var dekket med tynt ris og bar, og ga lett etter for tyngden når ulven hoppet utpå for å sikre seg en godbit til sulten mage.

Beste fangst-tida var på barfrossten senhøstes, særlig når det falt et tynt lag nysnø som skjulte fellen. Ulven pleide å streife omkring i flokkevis, og kom ofte langvegs fra, enten fra Sverige eller oppover langs Tista-vassdraget. Den har omtrent like mange hvalper som en hund, og en kan gå ut fra at det var ungdyrene i flokken som viste minst forsiktighet. Var en heldig kunne det ramle flere i grava på en gang. Åtet ble som regel ikke satt ut før jegerne visste at det var kommet ulveskreier til bygd.

Ulven var imidlertid svært mistenksom, og jegerne måtte være erfarne i allslags kunster og knep for å gjøre grava mest mulig uskyldig av utseende, og uten skremmende lukt eller spor. Når ulven først var falt i hullet ble det sjelden kostet krutt og bly på den. Et tau og en lang staur var brukbar redskap til avlivingen. Å lage ei ulvegrav kostet stort slit. En masse kubikkmeter jord måtte flyttes på. Viktig var det å velge et sted der ulven kunne ventes å komme, samtidig som jordsmonnet måtte passe til graving, og være så fast at veggene ble stående trygt uten å rase ut. Det måtte også være slik at ikke vann samlet seg i bunnen. Av lett forståelige grunner egnet tørre morener seg best. I leire kunne en nok grave bra dype hull, men leire glir lett ut, og holder på vannet så det ville bli brønn istedenfor ulvegrav.

Alf Sand vet ikke om det var bestefaren som laget ulvegravene på Holtermoen, eller om han overtok dem fra tidligere ulvejegere. Det siste er mest trolig. Ulven er bekjempet i århundrer, både for å sikre buskapen mot overhåndtagende rovdyrplage, og for å oppnå skuddpremie. Pelsen hadde også verdi. Skuddpremien var ifølge «Rovdyrjegere på Romerike» ved forordning i 1730 satt til 2 daler for gammel ulv, en daler for ungdyr, og en til to mark for hvalper mellom 3 og 6 uker. Med den tids arbeidslønninger var det godt betalt, selv om en skulle holde på i ukevis med å lage seg ei god ulvegrav.

Lokalhistorie

Som dere ser har vi presentert en artikkel fra Årbok III-1958.

Den kan finnes på:

<https://www.historielag.no>

Under fanen: Lokalhistorie

Vi har også mange andre artikler som blir presentert der, men det vesentlige blir artikler fra våre Årbøker.

Vi kommer til å minne om hva som er presentert der i Skytilen fremover.

Det kommer også en QR kode som kobler deg til hjemmesiden vår og LOKALHISTORIE.

Utvandringen til Amerika

Fra Lokalhistoriewiki

«Amerikabrev», av Adolph Tidemand, 1847. I løpet av 1840-tallet ble det vanlig i norske bygder at noen mottok såkalte «amerikabrev». Brevene fra den første utvandringsperioden er gjerne stilet til foreldre eller søsken, men brevskriveren visste godt at det han eller hun skrev kunne bli lest eller hørt av hele hjembygda – og også trykket i avisene. Foto: O. Væring Eftf AS

Allerede på 1600-tallet emigrerte nordmenn til USA. Mange sjømenn på nederlandske skip var norske, og mange av disse ble med på den nederlandske koloniseringen av Ny-Amsterdam på Manhattan i New York.

overtok på slutten av 1800-tallet, seilte det hver sommer flere emigrantskip fra Norge til amerikanske havner. Amerika ble kalt «Den nye verden».

*Bilde fra North Dakota.
Foto: Fred Hultstrand*

Da «Restaurationen» la ut fra Stavanger 24. juli 1825 med de første norske utvandrere, var dette en gruppe kvekere som kalte seg for «de hellige» og ble ledet av Cleng Peerson fra Stavanger. De var hovedsakelig bønder og utgjorde 52 personer ved avreise. Da de ankom New York var de 53 da ett barn var blitt født under reisen. Siden den gang har 800 000 nordmenn utvandret til USA og Canada. Fra og med 1836 og til dampskipene

~~Avsender:
Romerike Historielag
Postboks 175:
2021 Skedsmokorset~~

Se også: <https://www.historielag.no>

BYPOST

NOVEMBER-FOREDRAGENE 2025

**Torsdagene 20. og 27. november kl. 18.30
på Historielagets Hus på Skedsmovollen**

Romerike Historielag og Romerike lokallag av Fortidsminneforeningen
samarbeider som tidligere år om November-foredragene.

Sett allerede nå av dagene. Om det blir et tredje arrangement i høst
eller til våren 2026 vil vurderes etter hvert. Tema for dagene blir:

Små, sjeldne eller «utdødde» hus

På dagsorden står små hus, eller hus som ikke er der lenger.

Det blir en form for innledning. I tillegg ønsker vi innspill fra de to foreningenes medlemmer med et foto og en historie, som forslagsstiller selv får presentere i et kort innlegg på 5-10 minutter under foredragene. Spesielt ber vi om at lederne av historielagene på Romerike tar initiativ lokalt for å få fram gode historier.

Vi er på jakt etter: badstuer, setrer, smier, kjoner, stabbur, uteløer, potetkjellere, utedasser, ishus og annet man kan tenke seg er spennende og interessant.

Men husk at vi også ønsker en god historie i tillegg!

Kontaktperson: Eva Marie Gran, 958 25 482, holand.historielag@gmail.com